

УДК 378.147

Тетяна Радзівіл,
*кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри інструментального виконавства
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини*

РОЗВИВАЮЧЕ НАВЧАННЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ІНСТРУМЕНТАЛІСТІВ В УМОВАХ ВНЗ

У статті досліджено проблему підготовки студентів вищої школи. Висвітлено актуальність навчання інструменталістів-виконавців, зазначено компоненти їх діяльності; вказано зовнішні і внутрішні фактори, що впливають на ефективність діяльності студентів-інструменталістів-виконавців в умовах ВНЗ мистецько-педагогічного профілю за спеціалізаціями: струнні, духові, ударні, народні інструменти та фортепіано. Розглянуто проблему розвиваючого навчання у ХХ ст., висвітлено та аргументовано чотири принципи розвиваючого навчання студентів-інструменталістів-виконавців.

Ключові слова: *діяльність студента-інструменталіста-виконавця, компоненти діяльності, зовнішні і внутрішні фактори впливу на ефективність діяльності, розвиваюче навчання, принципи розвиваючого навчання.*

В статье исследована проблема подготовки студентов высшей школы. Раскрыта актуальность обучения инструменталистов-исполнителей, указаны компоненты их деятельности; рассмотрены внешние и внутренние факторы, влияющие на эффективность деятельности студентов-инструменталистов-исполнителей в условиях

вуза художественно-педагогического профиля по специализациям: струнные, духовые, ударные, народные инструменты и фортепиано. Рассмотрена проблема развивающего обучения в XX в., освещены и аргументированы четыре принципа развивающего обучения студентов-инструменталистов-исполнителей.

Ключевые слова: *деятельность студента-инструменталиста-исполнителя, компоненты деятельности, внешние и внутренние факторы влияния на эффективность деятельности, развивающее обучение, принципы развивающего обучения.*

The article deals the problem of preparation of students in higher school. The relevance of training instrumentalists-performers is revealed, the components of their activities are indicated, factors of external and socio-psychological environment (external) and biological and social factors (internal) are considered, the effectiveness of student-instrumentalist-performers in the conditions of a high school of artistic and pedagogical profile in the following specialties are examined: string, wind, percussion, folk instruments and pianoforte. The problem of developing education in the 20th century is considered. Four principles of developmental training for students-instrumentalists-executors are explained and argued: increase in the volume of material to use in the learning process, speed-up mastering of educational material, intellectualization of occupations by increasing the number of theoretical material of a musical and historical nature, self-support and creative initiative of instrumentalist-performer in-process with musical material.

Key words: *the activity of student-instrumentalist-executor, the components of activity, external and internal factors of influence on the effectiveness of activities, developing training, the principles of developmental learning.*

Постановка проблеми. Для ефективного функціонування українського суспільства його економічна, соціальна, політична та духовна сфери потребують постійного розвитку, оновлення та удосконалення. Вагомим компонентом духовної сфери є система освіти, яка теж потребує реформування. Тож проблеми підготовки фахівців все частіше привертають увагу сучасних науковців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Педагогічна та психологічна науки мають широкий спектр досліджень, присвячених проблемам вищої школи. Так, загальні основи педагогіки вищої школи висвітлено у працях С. Архангельського, Ю. Бабанського, М. Дмитрієвої, Р. Назимова, І. Рейнгард, Р. Хмелюк та ін., питання дидактики вищої школи досліджували О. Абдулліна, В. Козаков, З. Курлянд, Ф. Янушкевич та ін., наукові праці В. Галузинського, М. Євтуха, А. Петровського та ін. присвячено основам педагогіки та психології вищої школи, питання інновацій в системі вищої педагогічної освіти порушували А. Алексюк, І. Богданова, Р. Гуревич, Г. Дмитренко, Л. Ричкова, Л. Сивенко, І. Левіна та ін., проблеми специфіки професійно-педагогічної діяльності викладача вищої школи були предметом досліджень І. Бужиної, А. Ліненко, А. Семенової, О. Цокур та ін. Проблеми розвитку особистості висвітлено у працях Л. Виготського, П. Гальперіна, В. Давидова, Д. Ельконіна, Л. Занкова, О. Запорожця, О. Леонтьєва, та ін.

Мета статті – розглянути проблему розвиваючого навчання у професійній підготовці інструменталістів в умовах ВНЗ мистецько-педагогічного профілю.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним із напрямів державної політики є сприяння створенню єдиного культурного простору України, збереженню цілісності культури; захист і збереження культурної спадщини як основи національної культури, турбота про розвиток культури; створення умов для творчого розвитку особистості, підвищення

культурного рівня, естетичного виховання громадян, задоволення культурних потреб Українського народу; визначення естетичного виховання дітей та юнацтва пріоритетом розвитку культури [5].

Тому підготовка інструменталістів в умовах вищої мистецько-педагогічної освіти наразі теж є актуальною, адже до основних видів професійної діяльності інструменталістів-виконавців відносяться: самостійне визначення репертуару, програми, змісту і форми концертної діяльності, концертне виконання та популяризація творів музичного мистецтва, організація відпочинку і дозвілля громадян, проведення наукових досліджень у сфері культури.

Діяльність студента-інструменталіста-виконавця в умовах ВНЗ мистецько-педагогічного профілю багатокomпонентна, тож передбачає:

- 1) відчуття і сприйняття музичних творів;
- 2) осмислення форми музичних творів, створення уявних музичних образів;
- 3) вивчення музичних творів;
- 4) запам'ятовування музичних творів, уявне відтворення музичних творів та виконавських рухів;
- 5) концертне виконання музичних творів.

Ефективність будь-якої діяльності кожної особистості та можливості останньої залежать від зовнішніх та внутрішніх факторів. Ю. Цагареллі [9, с. 8-9] виокремив фактори, що впливають на ефективність діяльності музиканта-виконавця, на основі яких можна виділити зовнішні і внутрішні фактори, що впливають на ефективність діяльності студентів-інструменталістів-виконавців в умовах ВНЗ мистецько-педагогічного профілю за спеціалізаціями: струнні, духові, ударні, народні інструменти та фортепіано.

До зовнішніх факторів, що впливають на ефективність діяльності студента-інструменталіста-виконавця варто віднести:

– фактори зовнішнього середовища (якість і стан музичного інструмента; наявність необхідної нотної, енциклопедичної та методичної літератури, аудіо та відеозаписів, аудіо та відеоапаратури; температурний режим і акустичні властивості як навчальних аудиторій, так і концертної зали);

– фактори соціально-психологічного середовища (професіоналізм і компетентність викладача та взаємовідносини його зі студентом-інструменталістом-виконавцем; найближче соціальне оточення; слухацька аудиторія).

До внутрішніх факторів, що впливають на ефективність діяльності студента-інструменталіста-виконавця варто віднести:

– біологічні фактори (вроджені особливості (будова руки, життєва ємкість легень (для виконавців на духових інструментах)), властивості нервової системи, психічні процеси тощо);

– соціальні фактори (розвиток особистості студента-інструменталіста-виконавця, що ґрунтується на мотивації діяльності і відношенні до неї, на знаннях і вміннях, на розвитку професійно-важливих якостей).

Оптимізація та раціоналізація навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах України мистецько-педагогічного профілю вимагає застосування найефективніших форм навчання для розвитку особистості студентів-інструменталістів-виконавців.

Культурно-історичну концепцію розвитку особистості запропонував і експериментально підтвердив Л. Виготський, згідно з якою всі найвищі психічні функції виникають і розвиваються у процесі навчання і не можуть виникнути інакше, оскільки людина не наділена ними від природи. Тому і виникла ідея навчання, що випереджає розвиток і орієнтоване на розвиток дитини як на головну мету. У подальшому ідеї Л. Виготського розробляли

і обґрунтовували в своїх працях О. Леонт'єв, П. Гальперін, О. Запорожець, Д. Ельконін, В. Давидов.

Послідовником Л. Виготського був і Л. Занков, який у 50-х роках ХХ ст. розробив систему розвиваючого навчання, дидактичними принципами якої були: цілеспрямований розвиток на основі комплексної розвиваючої системи; системність та велика складність змісту, адекватна зоні найближчого розвитку дитини; провідна роль теоретичних знань (без зменшення значення практичних умінь та навичок); навчання за високим рівнем складності; швидкий темп у вивченні матеріалу; усвідомлення дитиною процесу навчання; єдність раціональної та емоційної сфери у процесі навчання; проблематизація змісту навчання; варіативність процесу навчання, індивідуальний підхід; розвиток і сильних, і слабких дітей [6, с. 67].

Проблема розвиваючого навчання у ХХ ст. досліджувалась багатьма науковцями, тож стали загальновідомими: технологія розвиваючого навчання Д. Ельконіна – В. Давидова; технологія діагностичного прямого розвиваючого навчання (А. Востриков); системи розвиваючого навчання зі спрямованістю на розвиток творчих якостей особистості (І. Волков, Г. Альтшуллер, І. Іванов); особистісно орієнтоване розвиваюче навчання (І. Якиманська) та ін.

Загальномузичний розвиток – це складний процес, який уміщує багато компонентів: розвиток музичного слуху, відчуття ритму, музичної пам'яті, художньо-інтелектуального мислення музиканта, які неможливі поза навчальним процесом. Крім того, навчально-виховний процес підготовки студентів-інструменталістів-виконавців має бути організований таким чином, щоб забезпечити досягнення найвищого якісного результату розвитку кожної особистості, незалежно від її здібностей, можливостей, прагнень, працелюбства, смаків та уподобань.

Уперше принципи розвиваючого навчання у фортепіанній педагогіці запропонував Г. Ципін [10, с. 142-144]. У підготовці виконавців він визначив чотири основних музично-дидактичних принципи, які в комплексі здатні сформувати досить міцне підґрунтя розвиваючого навчання.

Першим принципом Г. Ципін виокремив збільшення обсягу матеріалу для використання у навчальному процесі, збагачення репертуару за рахунок вивчення якомога більшої кількості музичних творів різних жанрів і стилів, тобто кількісний показник опанованого матеріалу [10, с. 143].

Вищевказаний принцип цілком і повністю відповідає завданням сучасної вищої мистецько-педагогічної освіти, адже високий рівень професійних знань, умінь та навичок має невеликий відсоток абітурієнтів-інструменталістів-виконавців, більшість майбутніх студентів-інструменталістів-виконавців показують на вступних творчих конкурсах середній рівень професійних знань, умінь та навичок, а деякі абітурієнти-інструменталісти-виконавці мають навіть рівень нижчий середнього, тож збільшення у навчальному процесі кількості вивчених музичних творів різних жанрів і стилів значно підвищить рівень професійної компетентності студентів-інструменталістів-виконавців.

Другий принцип, зумовлений першим (за Г. Ципіним), – прискорене опанування навчального матеріалу, установка на формування необхідних виконавських умінь і навичок у стислі терміни часу, відмова від непомірно затяжних термінів роботи з музичними творами [10, с. 143]. Вказані принципи співіснують у нерозривній єдності, забезпечують загальномузичний розвиток виконавців, підвищують рівень виконавської техніки, розширюють професійний кругозір .

Вказаний принцип теж відповідає завданням сучасної вищої мистецько-педагогічної освіти. Завдяки другому принципу

раціоналізується процес навчання студентів-інструменталістів-виконавців. Тобто, тренується і розвивається їх музична пам'ять (запам'ятовування, збереження і відтворення музичних творів), покращується виконавська техніка (рівень володіння музичним інструментом незалежно від спеціалізації), збагачується досвід самостійної роботи (збільшується кількість методів, засобів і форм самостійної роботи з інструктивним матеріалом і музичними творами та збагачуються методи, засоби і форми самостійної роботи з удосконалення виконавської техніки інструменталістів-виконавців незалежно від спеціалізації).

Змісту, способів і методів занять у виконавському класі стосується третій принцип, запропонований Г. Ципіним, який передбачає: збільшення рівня місткості занять музичним виконавством, тобто відмову від їх «вузькоцехового» трактування; інтелектуалізацію занять через збільшення кількості теоретичного матеріалу музичного та історичного характеру, збагачення свідомості виконавця-інструменталіста розгорнутими системами уявлень і понять, пов'язаних з певним музичним матеріалом виконавського репертуару[10, с. 143-144].

Вищевказаний принцип відіграє важливу роль у сучасній вищій мистецько-педагогічній освіті тому, що сприяє розвитку музичного мислення інструменталістів-виконавців шляхом ретельного вивчення музичної тканини творів (з'ясування музичної форми кожного твору та виокремлення особливостей першої; визначення фактури викладу; розкриття гармонічних послідовностей у фразах, реченнях, періодах, частинах, місцевих та загальній кульмінаціях; з'ясування тонального плану частин музичної форми; аналіз мелодії щодо штрихів та артикуляції; визначення та обґрунтування темпів і агогіки в музичних творах тощо) і ґрунтується на теоретичних знаннях музичного та історичного характеру. Також проводяться паралелі між теоретичними знаннями та уявленнями і поняттями.

Четвертий принцип (за Г. Ципіним) потребує неодмінної самостійності і творчої ініціативи інструменталіста-виконавця у роботі з музичним матеріалом та відмови від пасивних, «мнемічно-репродуктивних» способів діяльності, що розповсюджені в навчальному процесі [10, с. 144]. Вказаний принцип є провідним у сучасній вищій мистецько-педагогічній освіті для призначення випускникам спеціалізацій: струнні, духові, ударні, народні інструменти та фортепіано кваліфікації артист-соліст-інструменталіст.

Самостійність і творчий підхід інструменталіста-виконавця до вивчення музичних творів – найвищий щабель розвитку його особистості; важливий компонент самоосвіти й самоствердження; значущий чинник удосконалення власної виконавської майстерності, стимулювання мотивації інструментально-виконавської діяльності, посилення бажання підвищувати особисту професійну компетентність. Ефективний розвиток музично-інтелектуальних якостей можливий лише енергійною, самостійною розумовою діяльністю інструменталіста-виконавця.

Висновки і перспективи. Отже, вищевказані принципи розвиваючого навчання повністю відповідають завданням сучасної вищої мистецько-педагогічної освіти та сприяють підвищенню рівня професійної компетентності студентів-інструменталістів-виконавців; раціоналізації процесу їх навчання шляхом тренування і розвитку музичної пам'яті, покращення виконавської техніки, збагачення досвіду самостійної роботи; розвитку музичного мислення інструменталістів-виконавців шляхом ретельного вивчення музичної тканини творів, що ґрунтується на теоретичних знаннях музичного та історичного характеру; стимулюють бажання до самоосвіти, самоствердження й удосконалення власної виконавської майстерності, мотивацію інструментально-виконавської діяльності. Принципи розвиваючого навчання інструменталістів-виконавців стосуються змісту навчання в умовах ВНЗ мистецько-

педагогічного профілю, визначаючи основні засоби, види і форми роботи, та методів (способів) викладання і є актуальними для спеціалізацій: струнні, духові, ударні, народні інструменти та фортепіано.

Подальшому дослідженню підлягають питання самостійної роботи студентів-інструменталістів-виконавців та інновацій у навчальному процесі їх підготовки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Выготский Л. С. Педагогическая психология / Л. С. Выготский; Под ред. В. В. Давыдова. – М. : Педагогика, 1991. – 479 с.
2. Давыдов В. В. Теория развивающего обучения / В. В. Давыдов. – М. : ИНТОР, 1996. – 544 с.
3. Липс Ф. Искусство игры на баяне / Липс Ф. – М. : Музыка, 1985. – 158 с., нот.
4. Олексюк О. М. Методика викладання гри на народних інструментах : навчальний посібник / О. М. Олексюк. – К. : ДАККіМ, 2004. – 135 с.
5. Про культуру : закон України від 14 грудня 2010 року № 2778-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2778-17/page1> (дата звернення: 09.04.2017).
6. Селевко Г. К. Энциклопедия образовательных технологий : в 2 т. – М. : НИИ школьных технологий, 2006. – Т. 2. – 816 с.
7. Семешко А. А. Виконавська майстерність баяніста. Методичні основи : навч. посіб. / Анатолій Семешко. – Тернопіль : Навчальна книга–Богдан, 2009. – 144 с.
8. Содружество ученого и учителя. Л. В. Занков. Беседы с учителями. Работаем по системе Л. В. Занкова. Кн. для учителя / Сост. М. В. Зверева. – М. : Просвещение, 1991, – 174 с.

9. Цагарелли Ю. А. Психология музыкально-исполнительской деятельности. Учебное пособие / Ю. А. Цагарелли. – СПб. : Композитор • Санкт-Петербург, 2008. – 386 с.
10. Цыпин Г. М. Обучение игре на фортепиано : Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. № 2119 «Музыка и пение» / Геннадий Моисеевич Цыпин. – М. : Просвещение, 1984. – 176 с.